

Har kvinnoforskning med jämställdhetspolitik att göra?

*Jämställdhetspolitiken
fokuserar lönearbetet – inte reproduktionen – och ser
kvinnan som ”problemet”. Den har ett
ovanifrånperspektiv och ger en föreställning om likhet mellan könen.
Kvinnoforskningen har däremot ett inifrånperspektiv och arbetar med olikheter, skriver Karin Widerberg.
Hur kan de båda samverka?*

Året var 1978 och UHÄ (Universitets och Högskoleämbetet) hade samlat byråkrater och forskare för att diskutera hur man skulle använda de pengar som nu avsatts för ”att stimulera till jämställdhetsforskning”. Vi hade nyss startat Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Lund (det första i landet) och intresset från alla de kvinnor som strömmat till våra första möten hade gjort att vi nu satt här fyllda av tillförsikt och styrka. Pengarna borde självklart gå till organisationer som vår, vi var de enda som kunde se till att de kom många till godo och sålunda bidrog till att stimulera till kvinnoforskning på bred front. Det var alla i församlingen i och för sig eniga om *men*. . . det fanns ett problem. Pengarna var avsedda för jämställdhetsforskning och inte för kvinnoforskning. Syftade all kvinnoforskning till jämställdhet och i så fall varför inte kalla det jämställdhetsforskning? Kunde vi inte byta namn?

I två långa dagar diskuterade vi innebörden av jämställdhetsforskning och kvinnoforskning utan att kunna komma överens och många blev irriterade och tyckte att ”det spelar väl ingen roll vad det heter”. Men för oss kvinnoforskare spelade det en stor roll. Kvinnoforskningen var vår, den handlade om oss som kvinnor, vi stod i centrum. Och vi upplevde det nu som att man försökte ta den ifrån oss och göra den

till något annat som de skulle få inflytande och kontroll över (allt är inte jämställdhetsforskning. . .). Vår argumentation var kanske mer emotionell än ”saklig”. Vid den tiden fanns det ännu inte så mycket kvinnoforskning att visa på. Idag däremot har kvinnoforskningen producerat så mycket värdefull kunskap att det överhuvudtaget är svårt att tänka sig en liknande diskussion. Men frågan om förhållandet mellan kvinnoforskning och jämställdhet och jämställdhetspolitik kvarstår.

Är det en viktig fråga? En del menar kanske att kvinnoforskningen bara är en del av kvinnorörelsen/kvinnopolitiken och att den viktigaste frågan gäller rörelsens förhållande till jämställdhetspolitik. Det är mycket möjligt. Men för oss som sysslar med kvinnoforskning är det också viktigt att vi problematiserar forskningens förhållande till jämställdhetspolitik. För även om vi har en ”självklar” relation till kvinnorörelsen så är den inte vår enda ”premissleverantör”. Kvinnoforskningens självständiga ställning är en garanti för en ömsesidig inspiration mellan kvinnoforskning och kvinnorörelse. Men denna självständiga ställning innebär också att relationen till jämställdhetspolitiken kan bli mer direkt och denna relation har vi inte problematiserat i någon nämnvärd utsträckning. Det har jag för avsikt att göra i denna artikel.

Vad är jämställdhetspolitik?

Med jämställdhetspolitik avses i allmänhet politik som *uttalat åsyftar jämställdhet* mellan könen. Eftersom all politik rör sig om styrning blir den centrala frågan också när det gäller jämställdhetspolitik vem som utformar den och på vilka grunder. Med andra ord, vem är det som styr och vad går styrningen ut på? Hur man besvarar denna fråga beror givetvis på ens eget perspektiv men också på på vilken nivå man låter blicken falla. Den statliga och centralt utformade jämställdhetspolitiken, så som den kommer till uttryck i lagar och regler, kan skilja sig ifrån den jämställdhetspolitik som utformas och utövas ute på arbetsplatserna.

En betydligt vidare innebörd av jämställdhetspolitik får vi om vi också inkluderar politikens *konsekvenser för jämställdhet* mellan könen. All politik har givetvis konsekvenser för förhållandet mellan könen och skulle sålunda kunna utvärderas jämställdhetspolitiskt. Tack vare kvinnoforskningen ser vi könsförhållanden i fler och fler sammanhang och om dessa insikter och kunskaper slog igenom politiskt skulle det kunna bidra till att området för jämställdhetspolitiken utvidgades.

I denna artikel kommer jag att använda begreppet i den först nämnda, snäva bemärkelsen, dvs den politik som uttalat åsyftar jämställdhet. Jag kommer vidare att hålla mig till jämställdhetspolitik "på högsta nivå", dvs den som kommer till uttryck i lagstiftningen. Anledningarna härtill är för det första att det är den politik som jag som rättssociolog bäst känner till. För det andra, att politiken på denna nivå har som syfte att påverka politiken på lägre nivåer, vilket gör den viktig att analysera. Därmed inte sagt att det är denna politik som är viktigast när det gäller konsekvenserna för jämställdhet mellan könen.

Innehåll och konsekvenser

Ideologiskt kan jämställdhetspolitiken förankras både i liberal och socialistisk ideologi. Den passar idag in överallt i kapitalistiska samhällen och det är "bara"

innehållet som är föremål för diskussioner. Att jämställdhetspolitiken överhuvudtaget har uppstått beror på kvinnors och mäns¹ rörelser och kamp. Och som ett svar, de styrandes svar, måste jämställdhetspolitiken förstås vid varje given historisk tidpunkt. I denna artikel avser jag dock inte att ta upp förhållandet mellan kamp och jämställdhetspolitiken generellt utan, som sagt, fokusera på förhållandet kvinnoforskning-jämställdhetspolitik.

Till de mer generella ramarna för jämställdhetspolitikens utformning i de nordiska länderna hör det kapitalistiska produktionssättet och patriarkatet. Tillsammans har dessa gett upphov till ett samhälle organiserat utifrån lönearbetet som i sin tur är organiserat utifrån mannen som norm.² Detta har inneburit att reproduktionen har gjorts till något "privat", till en produktionsstörning som kvinnorna "fått" bära.

Huruvida de kapitalistiska och patriarkala ramarna är oruckade är något som är föremål för livligt resonemang bland samhällsvetare. Mycket av diskussionerna runt den sk välfärdsstaten gäller just detta. Det skulle föra alltför långt att komma in på dessa resonemang här och jag ska därför nöja mig med vissa grova påståenden när det gäller ramarna. Det första är att vi har ett samhälle som *officiellt och synligt* är organiserat och uppbyggt runt lönearbete. Det är det som räknas och det är det "politiken" rör sig om. Och vinst och lönsamhet är fakta som läggs till grund för politiken. Mitt andra påstående gäller patriarkatet som jag menar utgjort en bas för lönearbetets organisering under kapitalismen.³ Arbetsdelning efter kön i själva lönearbetet har klart patriarkala grunder (medan den mellan lönearbete och oavlönat omsorgsarbete primärt har kapitalistiska grunder). Män har drivit igenom denna – kapitalister och arbetare i patriarkal solidaritet – ofta i hård kamp gentemot kvinnor.⁴ Och de har inte sett det som sin politiska uppgift att arbeta för ett samhälle officiellt och synligt organiserat och uppbyggt runt omsorgsarbete. Eller ens för lönearbetets tillrättaläggande efter "omsorgsfakta". Lönearbetets mansnorm är idag i lika stor utsträckning en

materiell som en ideologisk realitet. Att denna materialitet, lönearbetets mansstruktur, sätter ramar för jämställdhetspolitiken är följaktligen mitt andra påstående.

Som en följd av de strukturer som den patriarkala kapitalismen gett upphov till kan *kvinnorna* framstå som "jämställdhetsproblemet". Det ser ut som om det är vi som gör fel – väljer fel utbildningar, jobb och arbetstider, för många eller för få barn vid fel tidpunkt – och inte klarar av "det". Att hjälpa kvinnorna, antingen så att vi kan passa in i befintliga strukturer eller också genom att ändra dessa så att de passar för kvinnor blir då de två huvudinriktningar som jämställdhetspolitiken skulle kunna ta. Patriarkal kapitalism tvingar dock in jämställdhetspolitiken på den första vägen om än den i sin tur tvingar fram vissa justeringar av strukturerna.

Den jämställdhetspolitik som kapitalism och patriarkat medger är inriktad på kvinnor som lönearbetande. Förutom denna mer generella påverkan finns givetvis en mängd faktorer och förhållanden som är mer kontextuellt bestämda och som gör att jämställdhetspolitiken får olika utformning, t ex i de nordiska länderna och att den varierar över tid. Av de nordiska länderna har man i Sverige nått längst på denna jämställdhetspolitiska väg som också fått till konsekvens att kvinnor faktiskt förlorat rättigheter.

Jämställdhetsrätt-kvinnor förlorar rättigheter

I jämställdhetens namn tar man bort de specifika kvinnorrättigheter som varit kopplade till kvinnors arbete med hem och barn. I enlighet härmed har t ex underhållsskyldighet vid skilsmässa som princip upphört "då ekonomisk jämställdhet borde (min understrykning) råda under äktenskapets bestånd".⁵ Och änkepensionen ska bort. Dessa och andra indragningar i rättigheter och resurser innebär förluster för kvinnor. Giftna kvinnor som arbetar deltid, och det är i huvudsak endast de som har råd att arbeta deltid, kan följaktligen få en betydligt sämre ekonomisk situation efter skilsmässa. Ogifta kvinnor med barn måste däremot

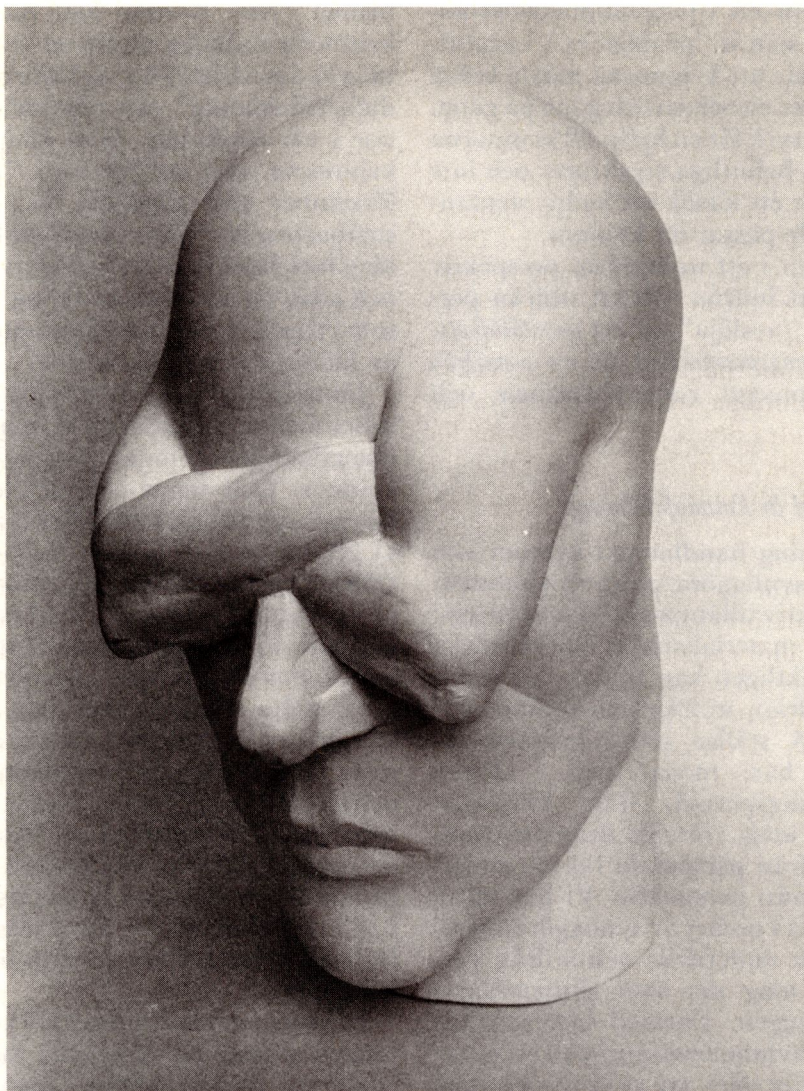
arbeta heltid för att klara försörjningen då inga rättigheter eller bidrag finns som bygger på deras arbete med hem och barn. Idag är också ensamstående kvinnor med barn den hårdast exploaterade gruppen i Sverige. Och trots att de arbetar dygnet runt är de också den grupp som har det sämst ekonomiskt.⁶ Detta kan få de rättigheter som ensamstående mödrar har enligt norsk rätt, att mot låg ersättning på heltid få ta hand om sina barn och ej behöva lönearbeta – att framstå som bättre än den svenska jämställdhetsrätten, åtminstone verkar de helt "exotiska" i en svenskas ögon.

För männen däremot har denna jämställdhetspolitik inte inneburit färre rättigheter, tvärtom. Deras faktiska försörjnings-skyldigheter mot kvinnor och barn minskar (i samma takt som kvinnors försörjnings-plikt för sig själv och barnen ökar) och männens rättigheter som fäder ökar. I jämställdhetens namn har vi fått flera regler som stärker männens roll som fäder. Gemensam vårdnad efter skilsmässa är ett exempel, ett annat är den svenska inseminationslagen.

Denna jämställdhetspolitik innebär följaktligen (men givetvis inte bara) att kvinnor mister rättigheter medan männens rättigheter utökas. Och man kan fråga sig om den inte, samtidigt som den rycker undan grunden för "morsrätten", lägger grunden för en "farsrätt".

Jämställdhetspolitiken kan också tolkas som ett svar på kvinnors handlande och "utbrytningsförsök". Regler kan vara ett sätt att försöka få kontroll över en utveckling eller en grupp. Och i diskussionen om att det har skett en övergång från ett privat till ett offentligt patriarkat⁷ framhålls denna sida av reglerna.

All jämställdhetsrätt och jämställdhetspolitik har inte denna inriktning och dessa konsekvenser. Det gäller t ex inte jämställdhetslagen som behandlas i andra artiklar i detta nr av *KVT*. Jag har alltså gjort ett negativt urval för att illustrera *vissa* tendenser i jämställdhetspolitiken. Positiva sidor av denna samt andra delar av jämställdhetspolitiken kan givetvis också framhållas och detta görs också, inte minst som en del

Britt-Ingrid Persson, ur gruppen "Aktivitet-Passivitet", 1976.

av jämställdhetspolitiken.

Denna min negativa utvärdering bygger på ett *underifrån perspektiv*⁸, i betydelsen att jag utgått från kvinnornas, "de styrdas", situation och ett *utifrån perspektiv*, vilket innebär att jag använt mig av teorier för att tolka jämställdhetspolitiken och dess konsekvenser för kvinnor. Nu kan och bör jämställdhetspolitiken också utvärderas i ett *inifrån perspektiv*, dvs utifrån den innebörd kvinnor och män själva ger den. Detta har jag försökt göra i en utvärdering av den svenska föräldraledighetslagstiftningen.⁹

De tidigare diskuterade ramarna för jämställdhetspolitiken passar på föräldraledighetslagstiftningen: Den utgår ifrån den lönearbetande kvinnan och gäller konflikten produktion-reproduktion. Det är alltså inte tal om en värdesättning av reproduktionsuppgifter eller -arbete i sig. Denna jämställdhetspolitik gäller jämställdhet mellan kvinnor och män. Och den gäller jämställdhet inom lönearbetet. Konflikten produktion-reproduktion individualiseras i denna lagstiftning, som en följd av kapitalism och patriarkat. Och lagstiftningen riktar sig till

kvinnorna, om än i jämställdhetsförkläd-
nad, det är vi som är "problemet". Lagstift-
ningen innebär att kvinnorna måste kräva
sina rättigheter en och en och gång på gång.
Den är ett uttryck för en hjälp till kvinnorna
att passa in i befintliga strukturer och inte
ett uttryck för ett försök att ändra struktu-
rerna så att de passar för kvinnor.

Så kan man i ett underifrån perspektiv
kombinera ett inifrån och ett utifrån per-
spektiv. Och "avslöja" att *det jämställdhets-
politiska styrningsperspektivet är ett ovanifrån
perspektiv* uppbyggt runt lönearbete och
mansnorm.

Vad är kvinnoforskning?

Kvinnoforskning handlar om kvinnor och
syftar till att synliggöra kvinnors situation.
Olika perspektiv tillämpas och kombineras;
feministiska, materialistiska, liberalistiska
mfl och följaktligen kan frågan om ovan-
ifrån, underifrån, utifrån och inifrån per-
spektiv också ställas inom kvinnoforsk-
ningen. Vi har, menar jag, i denna
kvinnoforskningsperiod, från 1960-talet
och fram till idag, rört oss ifrån ett ovan-
ifrån och utifrån perspektiv till ett under-
ifrån och inifrån perspektiv. Vi har alltså
genomgått olika nivåer av synliggörande av
oss själva och underifrån och inifrån per-
spektivet är idag det som kännetecknar
kvinnoforskningen. Därmed inte sagt att
det inte finns kvinnoforskning med ett ovan-
ifrån perspektiv eller att vi är överens om
eller "färdiga" med innebörden av ett un-
derifrån-inifrån perspektiv. Tvärtom, kvin-
noforskningens resultat är kontinuerliga in-
lägg i kampen om definitionen av
verkligheten. Men underifrån perspektivet
har blivit en "naturlig" utgångspunkt i ett
patriarkat där vi har definierats som "det
andra könet". För att få kunskap om var vi
är och vem vi är, är vi tvungna att använda
ett underifrån och ett inifrån perspektiv.
Och denna insikt har blivit kvinnoforsk-
ningens ledstjärna, oavsett teoretisk, poli-
tisk eller ämnesmässig utgångspunkt.

I likhet med jämställdhetspolitiken är
kvinnoforskningen kvinnocentrerad, men
till skillnad från den är inte kvinnorna "pro-

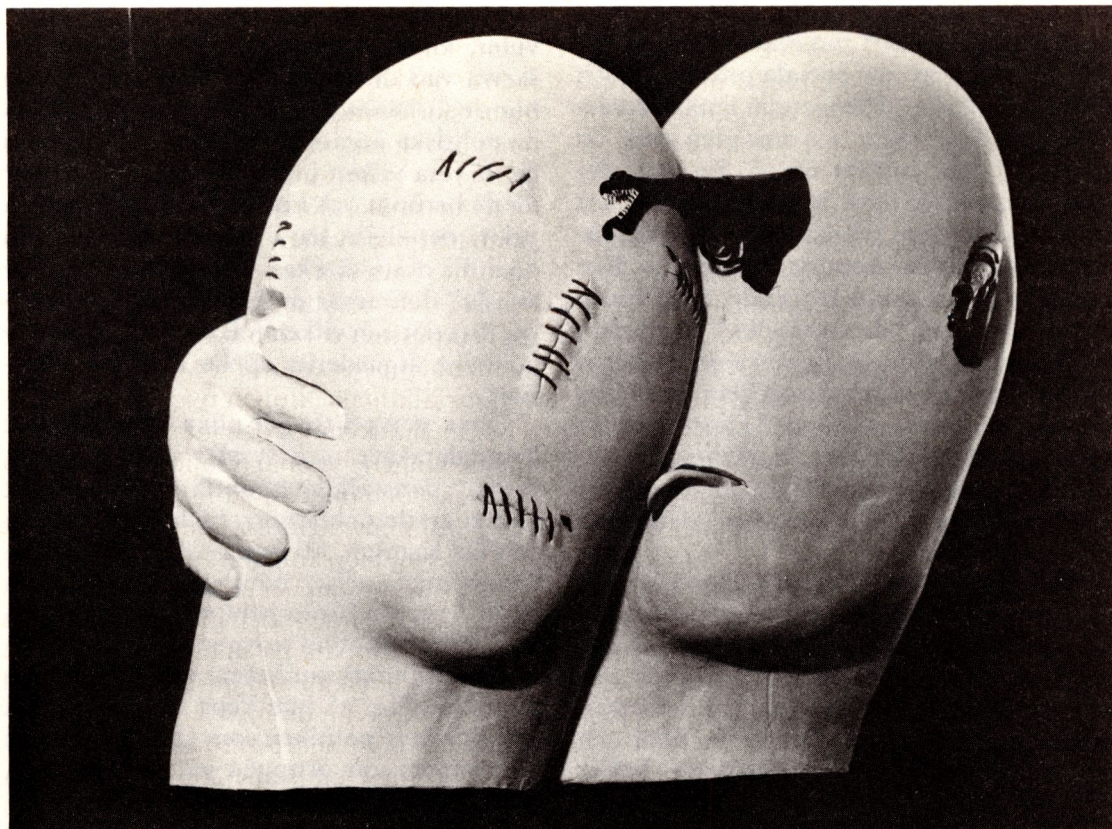
blemet" här. Kanske kan man säga att
kvinnoforskningen under en viss period lu-
tade åt det hållet, då vi ägnade oss åt "eländighetsforskning" och objektifierade kvin-
nor i vår forskning. Men idag behandlas
kvinnorna som subjekt och "problemet"
försvinner eller förskjuts då. Att tex en
småbarnsmor väljer deltidsarbete tolkas
idag inte bara som ett utslag av eländighet
och som ett resultat av tvång utan också
som ett positivt val som kvinnan straffas för
av männen och strukturerna.

Jämställdhetspolitiken bygger på jämfö-
relser mellan kvinnor och män medan kvin-
noforskningen betonar jämförelser mellan
kvinnor. Och medan jämställdhetspoliti-
ken ger upphov till föreställningar om likhet
så ger kvinnoforskningen upphov till före-
ställningar om olikhet. Kvinnor undersöks
på områden, i frågor och med metoder som
inte har tillämpats på män. Och även om
inte kvinnoforskningen primärt syftar till
att jämföra kvinnor med män blir konse-
kvensen av kvinnocentreringen att vi fram-
står som annorlunda än männen. Huruvida
denna olikhet är "sann", vet vi inte förrän
män har undersökts på ett likartat sätt. I
detta avseende kan kvinnoforskningen kri-
tiseras för att bidra till skapandet av "kvin-
nan" och sålunda för att underbygga och
legitimera föreställningar om olikhet mel-
lan könen.¹⁰

Oavsett om man menar att kvinnoforsk-
ningen skapar en sann eller falsk bild av
olikheten mellan könen, menar jag att
denna olikhetsskapande funktion är viktig i
förhållande till jämställdhetsideologi och
jämställdhetspolitik. I tider då likhet och
jämförelser med männen (ej män med kvin-
nor) poängteras, lyfter kvinnoforskningen
fram oss som olika och lägger grunden för
jämförelser mellan kvinnor. Och detta ger
underlag för kollektiv könsidentitet och
könskamp.

Bör vi ägna oss åt jämställdhetspolitik, och i så fall hur?

Vi kvinnoforskare diskuterar, problemati-
serar och dokumenterar vårt förhållande
till kvinnorörelsen. Detsamma gäller vårt

Britt-Ingrid Persson, ur "Vi älskar varann – en samhällssituation", 1972.

förhållande till våra ämnens frågeställningar, teorier och metoder. Värre är det med förhållandet till jämställdhetsideologi och jämställdhetspolitik. Av det jag hittills har tagit upp framstår jämställdhetspolitik och kvinnoforskning som två "läger" befolkade av olika grupper med olika perspektiv, men naturligtvis finns det länkar dem emellan.

Jämställdhetspolitikens främsta inverkan på kvinnoforskningen, förutom att den bidrar till att legitimera och alstra resurser för kvinnoforskning, är att kvinnoforskare dras in i jämställdhetspolitiken genom att utvärdera eller utforma den. Låt oss börja med utvärderingsaspekten. Bör vi utvärdera jämställdhetspolitiken och i så fall hur?

Då vi som kvinnoforskare tar upp kvinnors situation på ett visst område och/eller relationen mellan könen, faller det sig ofta

naturligt att mer eller mindre uttalat förhålla sig till jämställdhetsideologin generellt eller till jämställdhetspolitiken på området. En sådan *indirekt utvärdering* gör vi och det bör vi självklart göra. Frågan gäller snarare hur vi förhåller oss till en *direkt utvärdering*, i betydelsen att man utgår ifrån jämställdhetspolitiken och att det är den som ska utvärderas. Om vi väljer att göra en sådan direkt utvärdering är det av yttersta vikt att vi tänker i termer av de båda perspektiv jag tidigare presenterat; underifrån och ovanifrån, och att vi väljer sida. Dessa båda perspektiv kan nämligen resultera i helt olika kunskaper vilket jag ska försöka belysa här.¹¹

I studier av jämställdhetspolitikens verkningar i ett *ovanifrån perspektiv*, "de styrandes", är lagen eller åtgärderna själva utgångspunkten. Det är med andra ord "de styrandes" definition av problemet som blir

avgörande för vad som ska studeras. Man godtar på detta sätt indirekt deras syn på, och definition av, det sociala problemet och problemområdet. Härigenom länkas utvärderingen in på frågor och områden som "de styrande" har inriktat sig på. En utvärdering som därför helt logiskt tenderar att resultera i smärre kritik i form av påpekanden om bristande överensstämmelse mellan politiska åtgärder och beteende. Med andra ord en kritik på "de styrandes" premisser. Att ta jämställdhetspolitiken som utgångspunkt innebär också att man ger den en viss vikt och betydelse, något den kanske endast har i "de styrandes" och i forskarens ögon. En utgångspunkt som följaktligen befäster och legitimerar "de styrandes" definition av problemen.

En stor del av den rättssociologiska forskningen rörande lagars verkningar genomsyras av detta perspektiv. Fokus ligger på hur lagen förs ut, tillämpas och används och inte på själva lagen eller det politiska programmet, dvs målen. Det är medlen och styrningsformerna som diskuteras. Tvång eller resurser, positiva eller negativa styrningsformer – vad är bäst? Styrning som formuleras på detta sätt blir en fråga om teknik och inte om politik.

För dem jämställdhetspolitiken riktar sig till, i ett *underifrån perspektiv*, "de styrdas", är det dock inte säkert att "problemet" är löst i och med en överensstämmelse mellan politiska åtgärder och beteende. "De styrdas" definition av problemet kan vara en annan. Det är kanske inte den lagen eller de åtgärderna som är viktiga, det är kanske något annat eller vidare. En utgångspunkt i politiska åtgärder kan därför ge en felaktig bild av deras verkningar i den socialt definierade situationen.

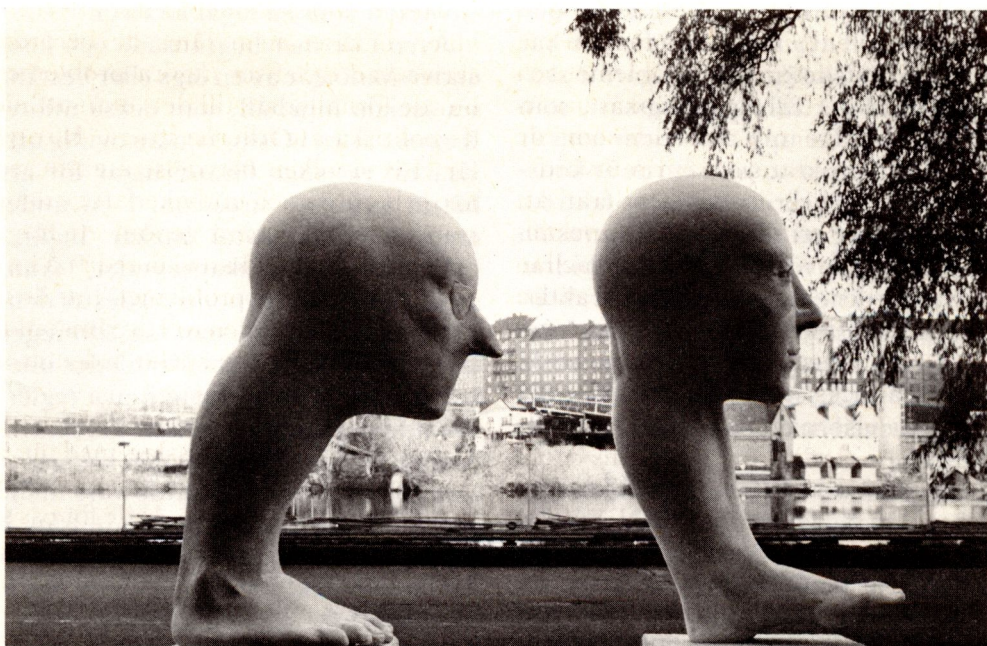
Vill vi veta vad jämställdhetspolitiken innebär i olika verksamheter och situationer och för olika grupper, dvs vill vi utvärdera reformer i ett underifrån perspektiv, kan vi aldrig låta de politiska åtgärderna bilda utgångspunkt för studiernas uppläggning. De bör endast fungera som vägvisare, något som anger att det finns problem. Själva problemen måste dock de berörda grupperna definiera.

Metodologiskt innebär det att vi i intervjuer, enkäter m m låter de berörda beskriva vad de anser utgöra problemet och hur de förhåller sig till det, utan att nämna de politiska åtgärderna ifråga. Härigenom får vi veta vilken betydelse åtgärderna har för de berörda och undviker att ge dem en *a priori* betydelse bara genom att fråga om dem. På detta sätt kan vi få reda på hur "de styrda" definierar problemet, hur de försöker lösa det och vilken roll de jämställdhetspolitiska åtgärderna spelar i denna situation.

Olika perspektiv ger olika kunskap. För kvinnoforskare som sysslar med utvärdering av jämställdhetspolitik är det särskilt viktigt att detta klargörs, både för oss själva och för läsaren. Att ägna sig åt jämställdhetspolitik innebär nämligen lätt att man går in i ett ovanifrån perspektiv. Styrningsperspektivet liksom smyger sig på då vi riktar vår uppmärksamhet mot jämställdhetspolitiken. Har vi inte klart bestämt att vi endast ska se politiken som en vägvisare till ett problem som gruppen sen ska definiera, blir det lätt en utvärdering på "de styrandes" premisser. Och då finns det en risk och en tendens att de kunskaper som ett underifrån (och inifrån) perspektiv garanterar, faller bort. Resultatet blir en ofullständig, ibland även en felaktig, förståelse av jämställdhetspolitikens verkningar.

Men även om vi utvärderar jämställdhetspolitiken i ett underifrån och inifrån perspektiv, kvarstår frågan om vi överhuvudtaget bör satsa våra resurser på jämställdhetspolitik. Kraven från oss, från kvinnorörelsen, har i jämställdhetspolitiken förvandlats till krav på oss. Ska vi ägna oss åt att besvara frågor vi kanske aldrig ställt och som vi dessutom är kritiska mot?

De kvinnoforskare som erbjuds att delta i utredningar med syfte att utforma jämställdhetspolitik ställs inför samma val av perspektiv som det jag ovan redogjort för. Nu har vi ingen dokumenterad kunskap, så vitt jag vet, om hur ofta och i vilka frågor kvinnoforskare blir anlitade. Vi har överhuvudtaget dåliga kunskaper om kanalerna mellan kvinnoforskare, kvinnoforskning och jämställdhetspolitik. Inom kvin-

Britt-Ingrid Persson, ur "Aktivitet-Passivitet", 1976.

noforskningen har tillbakaföring av resultaten varit en uttalad målsättning där-
emot inte en "vidareföring" till politikerna.
Och politikerna å sin sida har inte heller
inrättat speciella organ, t ex typ Arbetslivs-
centrum, för att trygga kontakten kvinno-
forskning – jämställdhetspolitik. Idag har
denna kontakt en spontanistisk prägel och
det kan tolkas som att politikerna inte upp-
fattar kvinnoforskningen som en avgörande
resurs när det gäller jämställdhetspoliti-
kens utformning. Jämställdhetspolitiken är
m a o fastlagd och endast den kvinnoforsk-
ning som passar in är av intresse. Men om
det är så och hur kanalerna kvinnoforskare,
kvinnoforskning och jämställdhetspolitik
egentligen går, kan endast framtida forsk-
ning utvisa.

Kvinnorätt – mellan kvinnoforskning och jämställdhetspolitik

Av alla kvinnoforskningsämnen är kvinno-
rätt det mest spännande i diskussionen om
förhållandet kvinnoforskning – jämställd-
hetspolitik. Och det är också en av de få
ämnen som har en uttalad kvinnopolitisk
definition. Åtminstone gäller det för kvin-

norätten i Norge där man kommit överens
om att "kvinnorättens ändamål är att be-
skriva, förstå, och förklara kvinnors rätts-
liga ställning, med syfte att förbättra kvin-
nors ställning i rätten och samhället". Jag
ska här ta upp något om den *norska* kvinno-
rättens verksamhet¹² och diskutera den i
relation till jämställdhetspolitik.

Rätten avspeglar och uttrycker, om än i
maskerad form, samhälleliga förhållanden.
Och lagstiftningen är ett medel i kampen
mellan klasser och mellan kön. I ett femi-
nistiskt perspektiv är följaktligen rätten pa-
triarkal till form och innehåll. Frågan är då
hur man som jurist och kvinnoforskare kan
närma sig rätten. Att utgå från rätten skulle
ju innebära att man startar med de patriar-
kala maskeringarna. Å andra sidan är man
inte utbildad för att ha en samhällsveten-
skaplig utgångspunkt. Detta problem har
man på kvinnorätten i Oslo löst genom att i
"all anspråkslöshet" ha en kvinnopolitisk
utgångspunkt. Kvinnors problemområden,
så som kvinnorättsforskarna själva uppfat-
tar dem och så som forskarna får kunskap
om dem via JURK (Juridisk rådgivning för
kvinnor, där alla saker läggs in på data) är
det man utgår ifrån. Mot bakgrund härav

beskrives sedan juridiken på området och sammanställs till nya rättsområden. Så har husmorsrätt, födslorätt och pengarätt skapats. Genom detta tillvägagångssätt, som innebär att man tar upp alla regler som är relevanta för kvinnor oavsett om de är könsneutrala eller ej, beskrivs kvinnors faktiska rättsliga ställning på området. Kontrasten mellan socialt och rättsligt område bidrar till att avslöja rättens patriarkala karaktär. Och eftersom rätten är ett samhälles normativa uttryck – det är det vi demokratiskt har kommit överens om gäller och ska gälla – avslöjas härmed också samhällets patriarkala karaktär.

Utgångspunkten i kvinnors problemområden har inneburit en mer eller mindre uttalad skepsis mot att ägna sig åt en direkt utvärdering av jämställdhetspolitiken. På kvinnorrätten har man valt att prioritera kvinnopolitiskt och inte jämställdhetspolitiskt. I de få tillfällen man ägnat sig åt jämställdhetspolitik, tex lag mot könsdiskriminering,¹³ har det gjorts utifrån ett underifrån perspektiv och jämställdhetspolitikens patriarkala karaktär har då kritiserats.

Ger då kvinnorrättsforskarna i dessa avslöjanden några anvisningar på "hur man kan förbättra kvinnors ställning i samhället och rätten"? Inte direkt. Och de är överhuvudtaget tveksamma till och i många fall direkt negativa till att använda rätten som ett sådant instrument. Det är i princip endast i samband med pengar som kvinnorrättsforskarna menar att rätten kan och bör användas som ett instrument för att fördela pengar mellan könen mer rättvist.¹⁴ I andra frågor, särskilt de som gäller direkta konflikter mellan en man och en kvinna, vill de inte ha en rättslig inblandning. Kvinnorrättsforskarna vill inte utvidga det offentliga inblandning i människors liv, särskilt inte med kontroller och sanktioner, dvs man har en generellt kritisk inställning till juridiken eftersom denna inblandning också ofta har patriarkala undertoner. Därför argumenterar många mot tex kriminalisering av "torskar" och mot att ta upp våldtäktsfall för domstol. Och även om detta synsätt inte (ännu) har tagit sig uttryck i en feministisk rättsteori så tycks det i praxis vara

utvecklat som en legal strategi.

Även i de mer begränsade och konkreta undersökningar av en lags eller bestämmelses sociala innehåll, som också utföres vid Kvinnorrätten i Oslo, är man ovillig att hänvisa till rättsliga förändringar för att förbättra kvinnors situation. I en undersökning av vilka avtal makar ingår, mot bakgrund av äktenskapsavtalet,¹⁵ fann man att de långt ifrån genomsyrades av den jämlikhet och harmoni som lagstiftningen ger uttryck för. Men detta föranleder inte forskarna att föreslå en mängd nya regler. Det var inte det som var syftet. Forskarna har istället använt lagstiftningen som en vägvisare till ett problemområde vars definition sen utformats underifrån och inifrån. Häri genom har de "upptäckt" ett problem och denna upptäckt har sen använts bl a för en ideologikritik av familjerätten där dess könsneutralitet, könsharmoni och jämställdhetsuttryck särskilt kritiserats.

Kvinnorrätten har sålunda systematiskt använt sig av ett underifrån (och ibland ett inifrån) perspektiv på det ovanifrånmaterial som de arbetar med. Och detta underifrån perspektiv har gjort att de inte sugits upp av jämställdhetspolitiska resonemang trots att de sysslar med juridik, som är politikens främsta instrument. Mot bakgrund av denna autonomi och detta perspektiv är det kanske något förvånande att man i samband med utredningar kontakter kvinnorrätten och anlitar dess jurister. Anmärkningsvärt är i alla fall att dess kvinnorrättsjurister lyckas behålla underifrån perspektivet och ge uttryck för det i själva utredningsarbetet.

Till sist bör det framhållas att kvinnorrätten inte har denna inriktning överallt. Tvärtom så är vad som hittills sagts kanske specifikt för Norge och bör förstås mot bakgrund av att feminismen är så stark inom kvinnoforskningen och kvinnorörelsen där. I Sverige och Danmark har inte kvinnorrätten profilerat sig på motsvarande sätt och mitt intryck är att man där, åtminstone hittills, legat närmare den jämställdhetspolitiska inriktningen. Nu är det också möjligt att det håller på att ske en jämställdhetsvridning även i Norge. Kvinnorrättens för-

slag om "Jämställdhetsrätt" som nytt ämne vid den juridiska fakulteten i Oslo kan tolkas i den riktningen. Det är emellertid också möjligt att det bara är en ytlig eftergift åt jämställdhetsideologin och att innehållet bygger på ett underifrån perspektiv som sålunda kan ge jämställdhet och jämställdhetsrätt en ny innebörd. Det kommer framtiden att utvisa.

Vilken relation önskar vi?

Jag har här framställt kvinnoforskningens och jämställdhetspolitikens perspektiv som olika. Det anser jag att de är och bör vara. Som framgår av mina resonemang här anser jag att det är viktigt att vi håller fast vid vårt underifrån perspektiv för att därmed garantera kvinnoforskningsperspektivet. Särskilt viktigt blir detta om vi involverar oss i jämställdhetspolitiska sammanhang. Jämställdhetspolitikerna kan och bör "använda" oss men det ska vara på våra premisser. Detta är viktigt inte bara för kvinnoforskningen som sådan, dvs kunskapsproduktionen om kvinnor, utan också för kvinnopolitiken i såväl snäv som i vid bemärkelse. I snäv bemärkelse genom att få in kvinnoperspektivet i politiken och på sikt bidra till att vidga definitionen av jämställdhetspolitik. I vid bemärkelse genom att påverka kvinnokampen centralt och i vårt dagliga liv.

I vårt dagliga liv tror jag att det är fruktbart att jämställdhetspolitiken och kvinnoforskningen har så olika perspektiv. Den viktigaste och mest positiva funktionen med jämställdhetspolitiken är inte själva åtgärderna utan ideologin. Den säger att könen bör vara lika och lägger därmed grunden för en jämförelse mellan könen. Därför kan vi idag uppfatta skillnaderna som värre än vad kvinnor gjorde förr, då skillnaderna var större men könen inte skulle jämföras. Att jämställdhetsideologin också kan medföra att man uppfattar att man "är nästan där" och att jämställdhetsmisslyckanden uppfattas som personliga misslyckanden som kvinnor och män under "jämställdhetspress" formulerar som frivilliga arrangemang,¹⁶ är baksidan av jämställdhetsideo-

login och denna har kvinnoforskare lyft fram och kritiserat. Men denna har också en positiv sida. Jämställdhetsideologin uttrycker, förutom att det är legitimt att jämföra könen, också att det är legitimt med förändring och utveckling. Och jag tror att kvinnor upplever jämställdhetsideologin och jämställdhetspolitiken som ett uttryck för och en bekräftelse på att de har rätt att bryta upp och bana nya vägar. Därför är jämställdhet inte bara ett gemensamt projekt för parterna utan också ett kvinnoprojekt, om än ett periodvis vilande sådant.

Kvinnoforskningen med sitt underifrån perspektiv kan då fylla en funktion genom att fylla detta "kvinnoprojekt" med ett innehåll. Den får oss att jämföra oss med kvinnor och ger oss en identitet, en historisk grund att stå på och visioner om framtida kvinnoliv. Den förändringspotential som jämställdhetsideologin legitimerar kan följaktligen kvinnoforskningen "utnyttja" och därmed stimulera till skapandet av en underifrån definierad jämställdhetsuppfattning och -politik.

Till sist

Jag har här i det närmaste utelämnat frågan om de politiska perspektiven inom kvinnoforskningen och vad dessa innebär för relationen till jämställdhetspolitik. Det är avskligt även om jag hela tiden har känt en oro för mitt sätt att dra all kvinnoforskning över en kam. Jag tror dock att man i detta sammanhang kan göra det. Underifrån perspektivet går på tvärs av andra politiska och teoretiska skiljelinjer och även om dessa gör att vi tolkar resultaten olika så har vi med underifrån perspektivet något att lära av varandra. Och jag tror att detta är en lika viktig förklaring som "den apolitiska tid vi lever i" för att förstå varför vi kommer så bra överens i kvinnoforskningsmiljöerna. En annan sak är sen att jämställdhetspolitikerna inte ser oss som en grupp och är nog med att välja den politiskt rätta.

Det jag här tagit upp har gällt den statligt och centralt utformade jämställdhetspolitiken och inte partiernas och fackföreningarnas politik på motsvarande nivå. Jag har

inte heller kommit in på relationen mellan kvinnoforskning och den lokalt utformade och utövade jämställdhetspolitiken, t ex på arbetsplatserna. Här tror jag dock kvinnoforskare, t ex de som sysslat med arbetslivsforskning, varit betydligt mer involverade. Hur stark denna involvering varit, vilka premisser som gällt samt vad det inneburit för jämställdhetspolitiken där, vet vi idag ytterst lite om. Det är en forskningsuppgift för framtiden.

NOTER

- 1 Inom kvinnoforskningen har vi haft en tendens att endast se kvinnors kamp för oberoende, frigörelse och jämställdhet och de uppnådda resultaten som en följd av denna kamp. Men att också männen kan vara intresserade härav och mer eller mindre aktivt verka för en sådan utveckling, visar Barbara Ehrenreich i sitt arbete; *The hearts of men*, Anchor Books, NY 1984.
- 2 Detta resonemang har jag utvecklat bl a i artiklarna "Försörjning i ett könskampsperspektiv", *Retfærd* nr 29/1985 samt "Dominans och underordningsprocesser, rättens roll och rätten i dess perspektiv", *Retfærd* nr 31/1985.
- 3 Se tidigare nämnd artikel "Försörjning..." not 2.
- 4 Se tidigare nämnd artikel "Försörjning..." not 2.
- 5 Lotta Westerhäll Gisselsson; "Jämställdhetssyftet inom den svenska familjerättsförändringen i framtiden", *Svensk Juristtidning*, häfte 1 nr 70 1985, s 55.
- 6 För statistiska uppgifter härom se t ex SCB; "Välfärd för vem?", rapport nr 22 i serien Levnadsförhållanden.
- 7 Se t ex Helga Maria Hernes; "Women and the welfare state. The transition from private to public dependence" i Harriet Holter (red); *Patriarchy in a welfare society*, Universitetsforlaget, Oslo 1984.
- 8 Begreppen underifrån, ovanifrån, utifrån och inifrån är utvecklade av Thomas Mathiesen i hans bok *Makt och motmakt*, Korpen, Göteborg 1982.
- 9 Resultaten från undersökningarna har kommit ut som bok, Catharina Calleman m fl; *Kvinnoreformer på männens villkor*, Studentlitteratur, Lund 1984, och finns sammanfattade i en artikel av mig, "Världens bästa reformer – en fråga om perspektiv? – den svenska föräldraledighetslagstiftningen i rampljuset", *Tidskrift för rättssociologi* vol 2 nr 2 1985.
- 10 Denna kritik har jag utvecklat i artikeln "Från marxism till feminism till könskamp..." i Hillevi Ganetz m fl (red); *Feminism och marxism, en förälskelse med förhinder*, Arbetarkultur, Stockholm 1986.
- 11 Denna framställning är hämtad från en artikel där dessa perspektiv är ytterligare utvecklade, se Karin Widerberg; "Lagars verkningar – en fråga om perspektiv? En lov i sökelyset revisited", i Anders Bratholm m fl (red) *Samfunn, rett, rettferdighet*, Festskrift till Torstein Eckhoffs 70-årsdag, Tanum, Oslo 1986.
- 12 För den som önskar en närmare bekantskap med kvinnorrättens arbeten hänvisas till Tove Stang Dahl (red); *Kvinnerett* 1 och 2, Universitetsforlaget, Oslo 1985 (som bl a recenserades i *KVT* nr 2/1986) samt till deras stencilserie som kan rekvireras från Avdelning for Kvinnerett, Juridiska Fakulteten, Oslo universitet.
- 13 Se t ex Tove Stang Dahl m fl; "Likhet og urett" i Anders Bratholm m fl (red); *Kritisk Juss*, Pax, Oslo 1976.
- 14 Tove Stang Dahl; "Women's right to money" i Harriet Holter (red), 1984.
- 15 Anne Hellum; "Penger og verdighet etter ektefellelovens § 1" samt Marianne Fastvold; "Kvinnens arbeid og integritet i familien", i Tove Stang Dahl (red) 1985.
- 16 Hanne Haavind; "Förändringar i förhållandet mellan kvinnor och män", *KVT* nr 3 1985.

SUMMARY

Within women's research, the relationship between the research and the women's movement has been much debated, but the relationship of women's research to government policies for equality has not been much discussed. In this article, women's research perspectives and those of equality policies are examined with the aim of showing that they are different, and that it is important that they remain so, and that women researchers must be aware of these differences when evaluating or investigating policies for equality.

The equality policies analyzed here are those governmental policies having the expressed purpose of obtaining equality between the sexes. Capitalism and patriarchy set the general frames of reference for the form and content of equality policies in the Scandinavian countries,

and as a consequence of a society organized around wage-labour with the male as a norm, women are perceived as the "equality problem". Equality policies are accordingly concerned with women as wage-labourers only, and where these policies have been fully developed, as they have in Sweden, the result has been a loss of rights for women, and a gain in rights for men.

While the point of view expressed in these equality policies can be described as a "ruler's perspective", built around wage-labour and the man as norm, the perspective of women's research is one of "grassroots"—and from the "inside". And while equality policies give rise to views about similarities between the sexes, women's research gives rise to views about dissimilarities—by focussing on women.

It is argued that when evaluating equality policies one ends up with a "ruler's perspective" if one allows the policies in question to define the problem area. If we want to evaluate these policies from a grassroots perspective, the groups involved must define the problems of equality and in so doing define the role of equality policies in the group's social contexts.

Women's law is the area that is logically closest to equality policies. In the Women's Law Department in Oslo (Norway), the point of departure when doing research is women's social situation, which in turn, defines the relevant laws. This has resulted in the creation of new legal areas such as the "Birth Law". The focus

on women's social problem areas as defined by the women themselves has resulted in a pronounced scepticism regarding the usefulness of equality policies.

Finally, it is noted that the most important aspect of equality policies is not the actual legislation but the ideology behind it. In this article it is suggested that the ideology has a positive function for women in that it expresses that development and change are legitimate.

Karin Widerberg
Institutt for Rettssociologi
Oslo universitet
Sporveisgt. 35
N-Oslo 3
Norway